

DOI: 10.33270/03253702.7
УДК 37.091.3:159.9:343.9

БУДАНОВА Маріанна*

доктор філософії в галузі психології, доцент кафедри юридичної психології Національної академії внутрішніх справ

м. Київ, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-0146-1554>;

СИМОНЕНКО Наталія

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального права Національної академії внутрішніх справ

м. Київ, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1048-278X>

Психологічні механізми вияву булінгу й кібербулінгу серед курсантів: профілактика та правові аспекти

Анотація. У сучасних умовах соціальної нестабільності, воєнного стану та цифрової трансформації суспільства проблема булінгу й кібербулінгу набуває особливої актуальності. Агресивні моделі поведінки, зниження рівня психологічної культури молоді, трансформація соціальних норм призводять до виникнення психологічного насильства в освітньому середовищі. У закритих соціальних мікросистемах, якими є заклади вищої освіти, зокрема відомчі заклади сектору безпеки та оборони, вияви булінгу часто залишаються латентними, проте істотно впливають на психоемоційний стан, самооцінку та професійне становлення курсантів. Дослідження ґрунтується на міждисциплінарному підході, що поєднує психологічний, соціологічний, педагогічний і юридичний аспекти. Булінг і кібербулінг розглянуто не лише як міжособистісні конфлікти, а як складні соціально-психологічні явища, зумовлені кліматом у колективі, рівнем емпатії, емоційним інтелектом, ієрархічною структурою освітнього середовища, особистісними характеристиками кривдників, реакцією спостерігачів і впливом цифрових технологій. Булінг і кібербулінг виявляються у формах психологічного, фізичного, економічного, сексуального насильства, мобінгу, дискримінації та цифрового тиску. Їхні наслідки для курсантів – тривожність, психосоматичні розлади, зниження навчальної мотивації, соціальна ізоляція, професійний цинізм і порушення формування професійної ідентичності. Ефективне запобігання потребує комплексного підходу, що передбачає психолого-педагогічний супровід, розвиток емоційної компетентності, навичок саморегуляції, тренінги, правову обізнаність і превентивні заходи на всіх рівнях освітнього процесу. Важливими є анонімні опитування, тренінгові групи, медіація, довірливі стосунки між курсантами та науково-педагогічними працівниками. Юридичний аспект охоплює аналіз законодавства та внутрішніх правил закладів вищої освіти щодо протидії булінгу, кібербулінгу, мобінгу й дискримінації, а також механізми дисциплінарного, адміністративного та кримінального реагування. Поеднання правових і психологічних заходів сприяє формуванню безпечного освітнього середовища, розвитку професійної ідентичності, самореалізації та професійної компетентності майбутніх фахівців сектору безпеки та оборони.

Ключові слова: булінг; кібербулінг; мобінг; психологічна безпека; заклад вищої освіти; професійна самоактуалізація; цифрове середовище; превентивні заходи.

Історія статті:

Отримано: 07.08.2025

Переглянуто: 09.09.2025

Прийнято: 13.10.2025

Рекомендоване посилання:

Буданова М., Симоненко Н. Психологічні механізми вияву булінгу й кібербулінгу серед курсантів: профілактика та правові аспекти. *Юридична психологія*. 2025. № 2 (37). С. 63–71. DOI: 10.33270/03253702.7

*Відповідальний автор

© Буданова М., Симоненко Н., 2025

Вступ

У сучасних умовах соціальної нестабільності, воєнного стану та цифрової трансформації суспільства проблема булінгу й кібербулінгу набуває особливої актуальності. Агресивні моделі поведінки, зниження рівня психологічної культури молоді, трансформація соціальних норм і міжособистісних взаємин створюють передумови для виникнення психологічного насильства в освітньому середовищі. У закритих соціальних мікросистемах, якими є заклади вищої освіти, зокрема відомчі заклади, вияви булінгу переважно лишаються латентними, проте їхній вплив на психоемоційний стан, самооцінку та професійне становлення курсантів є надзвичайно високим.

Науковці стверджують, що булінг слід розглядати не як звичайний міжособистісний конфлікт, а як складний психологічний і соціальний феномен, який потребує всебічного, системного та міждисциплінарного вивчення. Зокрема, А. Лесик і К. Сапранкова (2023) аналізують булінг у межах психолого-педагогічного дискурсу, розглядаючи його як складне соціальне явище, що виникає в процесі взаємодії учасників освітнього процесу. У центрі уваги авторів – освітні та виховні чинники, що впливають на виникнення та поширення булінгу в школах.

Соціально-психологічний контекст явища висвітлює Д. Момат (2023), досліджуючи вияви булінгу й агресії серед учнів в умовах підвищеного соціального напруження та воєнного конфлікту. Автор акцентує на важливості надання психологічної підтримки дітям, які пережили травматичні події, аналізує ефективність програм адаптації та реінтеграції в шкільне середовище.

Юридичний вимір проблеми окреслено в праці В. Сокурєнка (2023), який досліджує правові механізми боротьби з булінгом в Україні. Автор аналізує національне законодавство у сфері протидії булінгу та мобінгу, виявляє його недоліки, а також пропонує шляхи вдосконалення нормативно-правової бази з метою забезпечення ефективного захисту прав дітей та учасників освітнього процесу.

О. Остапенко (2023) зосереджує увагу на юридичному аспекті булінгу й мобінгу як формах насильства, що посягають на фізичну та психічну цілісність особи. У дослідженні розглянуто нормативно-правові засоби захисту потерпілих, визначено можливості правової протидії цим явищам у межах освітніх інституцій.

Проблема кібербулінгу в закладах освіти також привертає увагу численних науковців у різних сферах досліджень. В. Olutola та С. Whitehouse (2024) аналізували супутні фактори виникнення кібербулінгу серед підлітків, які відвідують школу, визначаючи соціальні, психологічні та технологічні детермінанти цього явища. Т. О. Abrahams, О. А. Farayola, S. Kaggwa, P. U. Uwaoma, А. О. Hassan та S. О. Dawodu

(2024) вивчали питання участі та відповідальності працівників освіти в подоланні проблеми підвищення обізнаності учнів щодо кібербулінгу та впровадження освітніх програм з кібербезпеки. Дослідження К. Седих і М. Конової (2022) було спрямоване на запобігання кібербулінгу серед студентської молоді в умовах освітнього середовища, визначення механізмів формування безпечного психологічного клімату й умов для професійного розвитку. Проблему підготовки педагогів до організації профілактики інформаційного насильства в освітніх закладах висвітлювали О. Біда, Г. Дутка, А. Чичук, Т. Кучай, І. Подолян (2024) і В. Тернопільська, акцентуючи на методичних, психологічних й організаційних аспектах роботи з учнями. Аналіз проблеми кібербулінгу в сучасному молодіжному середовищі та її актуальності в умовах цифрової трансформації здійснила В. Бедан (2022), визначаючи соціальні і психологічні наслідки цього явища для розвитку особистості та професійної самоактуалізації молоді.

Систематичне цькування в колективі провокує психологічну травматизацію, емоційне вигорання, соціальну дезадаптацію та суттєво знижує академічну мотивацію. Для курсантів, які перебувають у структурованому середовищі з високим рівнем дисципліни та ієрархічними відносинами, булінг становить додаткові ризики, а саме формування пасивності, емоційної ізоляції та професійного цинізму. В умовах воєнного стану, коли суспільство переживає підвищений рівень стресу, ці процеси можуть посилюватися, набуваючи як відкритих, так і прихованих форм агресії.

Увагу привертає вивчення психологічних механізмів булінгу серед курсантів, адже саме ця категорія здобувачів ступеня вищої освіти формує майбутній кадровий потенціал системи безпеки держави. Розуміння мотивацій, емоційних реакцій та соціальних чинників, які детермінують агресивну поведінку, надає можливість розробити ефективні програми профілактики, що поєднують психологічні, педагогічні та правові засоби впливу.

Актуальність дослідження також зумовлена недостатньою увагою до кібербулінгу як новітньої форми насильства, що реалізується через соціальні мережі та цифрові платформи. У віртуальному середовищі стираються межі відповідальності, що ускладнює виявлення та правову кваліфікацію таких дій, а також посилює потребу в інформаційній грамотності, психологічній стійкості та правовій свідомості курсантів.

Отже, дослідження психологічних механізмів вияву булінгу та кібербулінгу серед курсантів має не лише практичне значення для вдосконалення системи виховної роботи в закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання, а й наукову цінність у контексті формування безпечного освітнього простору, розвитку емоційного інтелекту та правової культури молоді.

Матеріали та методи

Об'єктом дослідження були курсанти закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання, що належать до сектору безпеки та оборони, вікова категорія яких переважно становила 16–25 років. Матеріалом дослідження стали анкетні дані курсантів, що відображають їхнє сприйняття психологічної безпеки, результати психологічних тестувань, спрямованих на оцінювання рівня стресостійкості, емоційного інтелекту, емпатії, тривожності та депресивних виявів, а також дані внутрішніх інцидентів і дисциплінарних випадків, пов'язаних із порушенням соціально-психологічного клімату. Крім того, до матеріалів дослідження включено практичні кейси цифрового насильства, зафіксовані в закритих групах і на платформах дистанційного навчання, а також нормативно-правові документи закладів освіти й законодавчі акти України, які регламентують протидію булінгу, кібербулінгу та мобінгу.

Для комплексного вивчення проблеми використано соціологічні, психологічні та статистичні методи. Анкетування та опитування надали можливість отримати кількісні та якісні дані щодо виявів булінгу, кібербулінгу та психологічного клімату, натомість інтерв'ю сприяли глибшому аналізу досвіду курсантів, виявленню причин конфліктів та оцінюванню ефективності превентивних заходів. Психологічне тестування передбачало методики оцінювання тривожності, депресивних станів, емоційного інтелекту й емпатії, що дало змогу визначити психологічний стан як потенційних жертв, так і кривдників. Спостереження та аналіз поведінки курсантів надавали змогу фіксувати вербальні й невербальні прояви агресії, пасивної агресії та соціальної ізоляції. Контент-аналіз електронних комунікацій та соціальних мереж допомагав виявляти випадки кібербулінгу, а саме анонімні погрози, наклепи, переслідування або інші форми психологічного тиску в цифровому середовищі.

Дослідження проводили протягом навчального року з дотриманням етичних принципів наукової діяльності, а саме: добровільної участі курсантів, анонімності та конфіденційності отриманих даних, безпечного психологічного середовища під час опитування і тестування.

Результати й обговорення

Психологічна безпека курсантів у закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання є ключовим чинником ефективного освітнього процесу та професійної підготовки майбутніх фахівців сектору безпеки й оборони. Однією з найнебезпечніших форм порушення соціально-психологічного клімату є булінг і кібербулінг, які виявляються у психологічному, фізичному, економічному та сексуальному насильстві, а також у дискримінаційних діях та мобінгу.

У цьому контексті важливо зазначити, що подолання негативних виявів у міжособистісній взаємодії безпосередньо пов'язане з розвитком внутрішнього потенціалу особистості. Саме тому професійну самоактуалізацію доцільно розглядати як прагнення майбутнього фахівця до максимальної реалізації своїх здібностей і можливостей, самовдосконалення та розвитку особистісних і професійних рис. Вона є рушійним механізмом формування професійної ідентичності та знижує інтенсивність кризи фахової готовності.

Юнацький період (16–25 років), що припадає на курсантські роки, є ключовим для розвитку творчих здібностей, самовдосконалення та формування професійного «Я». Отже, створення безпечного освітнього середовища, вільного від виявів булінгу, є не лише умовою психологічного комфорту, а й фундаментом для становлення зрілої, відповідальної, професійно мотивованої особистості. Забезпечення психологічної безпеки та запобігання булінгу в закладі вищої освіти створює необхідні умови для розвитку самоактуалізації, що своєю чергою сприяє успішній самостійній професійній діяльності майбутніх фахівців.

Процес професійної самоактуалізації в курсантів, стверджують М. О. Гутиря та М. М. Кононова, відбувається найінтенсивніше саме в період фахової підготовки, коли формується професійна ідентичність, розвиваються рефлексія та усвідомлення власних можливостей і цінностей. Психологічно безпечне середовище, підтримка з боку викладачів і групи однолітків, а також відсутність насильницьких виявів у міжособистісних стосунках є визначальними умовами для подолання кризи професійної готовності та гармонійного розвитку особистості (Hutyria, & Kononova, 2021).

Булінг (цькування) – це діяння учасників освітнього процесу, які полягають у психологічному, фізичному, економічному, сексуальному насильстві, зокрема із застосуванням засобів електронних комунікацій, що вчиняють щодо малолітньої чи неповнолітньої особи або вчиняє така особа стосовно інших учасників освітнього процесу, унаслідок чого могла бути чи була заподіяна шкода психічному або фізичному здоров'ю потерпілого¹.

І. Штих розглядає булінг як усвідомлену, систематичну агресивну поведінку, що супроводжується дисбалансом сил між агресором і жертвою. Ключовим чинником у розвитку булінгу є соціально-психологічний клімат у колективі, рівень емпатії, толерантності та взаємоповаги серед його учасників. Дослідниця акцентує на гендерних особливостях виявів булінгу, зазначаючи, що

¹ Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон Української РСР від 7 груд. 1984 р. № 8073-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>

хлопці частіше демонструють відкриту фізичну або пряму вербальну агресію, натомість дівчата схильні до непрямих форм, таких як поширення чуток, соціальної ізоляції чи маніпуляцій. Авторка також привертає увагу до недостатнього рівня культури ненасильницької поведінки серед молоді, що зумовлює потребу упровадженні системних профілактичних програм, спрямованих на формування безпечного освітнього середовища (Shtykh, & Dynys, 2021).

Проблема булінгу в освітньому процесі поступово перетворюється на стабільну соціально-психологічну проблему, що обумовлено загостренням агресивної поведінки серед здобувачів вищої освіти, передусім в умовах соціального напруження, стресових впливів і трансформаційних змін у суспільстві. Булінг розглядають як форму психологічного насильства, що виявляється через систематичне приниження, цькування, соціальну ізоляцію або агресію щодо окремої особи. Феномен булінгу, вважають Є. Ю. Соболю та А. О. Корнійченко (2020), охоплює не лише фізичну агресію, а й психологічну та цифрову (кібербулінг), що набуває особливої актуальності в умовах цифровізації сучасного суспільства.

Мобінг виявляється як систематичні дії або бездіяльність групи осіб, спрямовані на приниження честі й гідності, створення ворожого мікроклімату, психологічного чи економічного тиску. Дискримінація виявляється в будь-яких обмеженнях прав курсантів за ознаками статі, віку, національності, релігії, фізичних або психологічних особливостей та порушує принцип рівності, загрожуючи психічному здоров'ю.

Булінг і мобінг як форми агресії та психологічного насильства в сучасному суспільстві набули значного резонансу. Їхні причини є комплексними та часто коріняться в глибоких соціально-психологічних механізмах. Основними чинниками, що сприяють поширенню цих явищ, є недостатній рівень емпатії та емоційного інтелекту, що виявляється у відсутності здатності усвідомлювати почуття інших і розуміти наслідки власних дій; соціальне напруження та брак здорової комунікації в колективі, що провокують конфлікти й переростають у насильницькі вияви; стереотипи й нетерпимість до осіб, які відрізняються за зовнішністю, поведінкою або іншими характеристиками, що живлять ворожнечу та можуть слугувати основою для цькування; пасивність або байдужість дорослих, зокрема педагогів і батьків, які не реагують на вияви агресії, створюючи атмосферу безкарності для агресорів, а також недостатність навичок мирного розв'язання конфліктів, коли відсутність умінь керувати емоціями та конструктивно вирішувати суперечки змушує осіб вдаватися до насильства для досягнення власних завдань (Ivanchuk, & Heienko, 2025).

Кібербулінг своєю чергою є насильством через цифрові канали комунікації, що має на меті принизити, залякати або психологічно підкорити

постраждалу особу. В українському законодавстві кіберпростір визначено як віртуальне середовище, що забезпечує можливості для комунікації та реалізації суспільних відносин. Він формується через взаємодію сумісних комунікаційних систем і надання електронних послуг з використанням мережі Інтернет або інших глобальних мереж передачі даних¹.

Виявами кібербулінгу як психологічного віртуального терору можуть бути: знущання чи глузування (приниження) у вигляді образливих текстових повідомлень, відео, фотографій (зокрема фейкових), самозванства (перевтілення в іншу особу в соцмережах), суперечок або флеймінгу, електронного шантажування внаслідок неправомірного одержання конфіденційної інформації, анонімних погроз, негативних коментарів особистісного спрямування, переслідування, зведення наклепів, провокування до самогубства в інтернеті тощо (Bedan, 2022).

Булінг і кібербулінг серед курсантів формуються під впливом різних психологічних та соціальних чинників. Серед них ієрархічна структура освітнього середовища, яка засвідчує відмінності в статусі та провокує прагнення домінування одних курсантів над іншими, особистісні характеристики кривдника, серед яких агресивність, низька емпатія, потреба в контролі через приниження інших, а також реакція групи: спостерігачі чи однокурсники можуть посилювати вияви цькування через пасивність, страх або імпліцитну підтримку кривдника. Важливу роль відіграє емоційна та когнітивна незрілість постраждалих, низька стресостійкість і нездатність захистити себе, а також вплив цифрових технологій, який посилює вияви кібербулінгу через анонімність, швидкість поширення інформації та неможливість контролювати публікації. Наслідками булінгу та кібербулінгу для жертв є тривожність, депресивні симптоми, зниження мотивації до навчання та соціальна ізоляція, що підвищує ризик повторних випадків насильства.

Кожен з учасників кібернасильства в освітньому просторі переживає комплекс негативних відчуттів різного ступеня вияву залежно від особистісної сприйнятливості до такого психологічно-віртуального тиску, його змістовності й інтенсивності: тривогу, депресію, психосоматичні розлади, наслідки смутку, самозвинувачення, зниженої самооцінки та самоповаги, страху, збентеження, зазнають фобії спілкування та самовираження, мають або й виявляють суїцидальні наміри, є чутливими і стриманими або ж самі виявляють агресію, вживають алкоголь, стають психічно, соціально й педагогічно пригніченими, демонструють нижчий

¹ Про основні засади забезпечення кібербезпеки України : Закон України від 5 жовт. 2017 р. № 2163-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19#Text>

рівень академічної успішності та зниження концентрації уваги (Bedan, 2022).

У такому емоційно-психологічному напруженні курсанту надзвичайно складно впоратися з навчальним навантаженням у закладі вищої освіти й водночас контролювати якість і результативність власного навчання. За цих умов часто спостерігаються зниження навчальної активності, ухилення від відвідування занять, нестабільність успішності, соціальна ізоляція від навчальної групи, що нерідко призводить до відрахування або самостійного рішення курсанта припинити навчання.

Зовнішні кіберстресові фактори негативно позначаються на формуванні в курсантів професійної компетентності, що перешкоджає розвитку майбутніх фахівців. Це також стосується кривдників, залучених до кібербулінгу. Цю роль переважно виконують особи, які зазнавали або зазнають психологічного цькування, фізичного насильства, мають низький рівень виховання, виявляють агресивну чи делінквентну поведінку, відстають у навчанні та характеризуються низькою професійною самоактуалізацією. Водночас трапляються випадки, коли кіберагресором може бути курсант із «типовою» поведінкою, без очевидних відхилень чи порушень.

У зв'язку з цим відповідальність за підтримання позитивного емоційного середовища в освітній комунікації у віртуальному просторі покладено на викладачів закладів вищої освіти та керівництво цих закладів. Основним завданням таких суб'єктів є забезпечення безпечних умов реалізації освітнього процесу, що сприятиме ефективному опануванню теоретико-практичних знань, формуванню відповідних умінь і навичок, а також створенню підґрунтя для розвитку ключових професійних якостей курсантів, їхньої самоактуалізації та самореалізації як в освітньому середовищі, так і в подальшій професійній діяльності (Sedykh, & Kononova, 2022).

Для підвищення рівня психологічної безпеки освітнього середовища в закладах вищої освіти необхідно здійснювати комплекс заходів, що передбачає психолого-педагогічний супровід учасників освітнього процесу. Це передусім психо-профілактична робота, діагностика, консультування та корекційні заходи як на індивідуальному, так і на груповому рівні. Важливо розробляти й упроваджувати систему профілактичних заходів просвітницько-пропагандистського характеру, що сприяє поширенню знань, підвищенню загальної та політичної культури учасників освітнього процесу, формуванню ціннісно орієнтованих відносин, гуманізації взаємодії між представниками різних поколінь і розвитку навичок саморегуляції особистості (Bida et al., 2024).

З огляду на зазначене, турбота про психологічну безпеку та створення сприятливого емоційного клімату у віртуальному освітньому

просторі є невід'ємною складовою формування професійної ідентичності та самоактуалізації курсантів. Ефективна реалізація цих завдань передбачає комплексний підхід, який охоплює різні рівні освітнього процесу – від індивідуального до загальноакадемічного. Зокрема, превентивні заходи мають поєднувати увагу кураторів і викладачів до психологічних взаємин у групі, проведення педагогічних бесід про цінності та соціальні норми, організацію безпечних віртуальних комунікацій, формування довірливих стосунків, регулярне анонімне опитування курсантів, створення дискусійних і тренінгових груп, а також використання освітніх кінострічок з подальшим аналізом і рефлексією. Такий комплекс заходів не лише знижує ризики виявів кібербулінгу, а й сприяє розвитку комунікативних навичок, саморефлексії та формуванню соціально відповідальної поведінки майбутніх фахівців.

Превенція кібербулінгу в освітньому просторі, на думку К. Седих, М. Конової (2022), буде ефективною лише в разі охоплення різних рівнів – індивідуального (допомога й підтримка конкретної жертви психологічного віртуального насильства), класного (курсантська група), загальноакадемічного.

Відповідно до кожного рівня ключовими ми вбачаємо такі напрями: 1) уважність куратора курсантської групи та викладачів до психологічних взаємин між її учасниками, своєчасна реакція на поведінкові ознаки ймовірної жертви, про які зазначено вище; 2) проведення педагогічних бесід про загальнолюдські цінності та їх викривлення в сучасному суспільстві, що призводить до необґрунтованої ненависті та заздрості, як наслідок – може слугувати причиною цькування; 3) створення закритих груп на віртуальних платформах для комунікації між суб'єктами педагогічного процесу (викладачами та курсантами), корпоративних акаунтів у ЗВО, чітке формулювання правил їх використання, наприклад, збереження користувачами свого пароля від сторонніх осіб, невідкривання додатків чи посилань невідомого змісту, відмова від повідомлення конфіденційних даних на інтернет-ресурсах, обов'язкова ідентифікація кожного учасника через увімкнений відеозв'язок; 4) утвердження довірливих стосунків між куратором, викладачами та курсантами шляхом періодичної організації спільних зустрічей за межами освітнього закладу чи принаймні кураторських годин у ЗВО; 5) періодичне анонімне опитування (анкетування) членів курсантських груп на тему кібербулінгу (чи здійснює особа такі дії сама, чи відчуває їх на собі, які шляхи подолання цієї проблеми вбачає); 6) створення дискусійних груп для педагогічного колективу ЗВО й курсантів, організація тренінгових занять, які сприятимуть покращенню комунікативних навичок

курсантської молоді, будуть спрямовані на зниження рівня внутрішньої і зовнішньої агресії щодо оточення, дадуть змогу проаналізувати власний емоційно-психологічний стан, допомогатимуть попереджувати вияви делінквентної поведінки чи її корегувати відповідно до морально-ціннісних і соціально прийнятих норм у суспільстві; 7) перегляд кінострічок відповідної спрямованості (цінності, кібербулінг) з подальшим аналізом і написанням власного бачення ситуації у вигляді есе (Sedykh, & Koponova, 2022).

На думку В. Тернопільської (2024), ефективним фактором формування духовно розвиненої особистості курсанта є створення цілісного освітнього середовища, яке стає запорукою профілактики інформаційного насильства. Створення такого середовища має бути зорієнтованим на узгодження освітніх завдань, які є основою профілактики інформаційного насильства та об'єднують усіх суб'єктів освітнього процесу.

Профілактична робота в закладі вищої освіти має полягати в тому, щоб кожен курсант розумів сутність інформаційного насильства й інформаційної залежності, наслідки розвитку залежності, а також методи захисту від негативної інформаційної дії. Метою профілактики повинні стати формування в юнаків і дівчат установок, які забезпечать стійкість до критичного сприйняття інформаційного середовища, що дасть змогу убезпечити їх від інформаційного насильства (Ternopil'ska, 2024).

Профілактику інформаційного насильства в освітньому середовищі закладу вищої освіти необхідно здійснювати за такими напрямками: 1) ознайомлення учасників освітнього процесу з особливостями поширення та наслідками інформаційного насильства; 2) систематична просвітницька робота щодо попередження інформаційного насильства (проведення тренінгів, лекцій, круглих столів, бесід, диспутів, акцій, конкурсів, зустрічей з представниками кіберполіції, громадських організацій тощо); 3) формування правових знань і правової поведінки курсантської молоді, відповідального ставлення до власного життя та життя інших людей; 4) формування навичок безпечного освітнього середовища (Ternopil'ska, 2024).

Отже, профілактика булінгу та кібербулінгу серед курсантів потребує комплексного підходу. Вона охоплює психологічну просвіту через тренінги й семінари для курсантів щодо форм, причин і наслідків цькування та способів реагування. Важливими є психологічний супровід постраждалих, консультування, групова робота, формування ресурсних груп підтримки та розвиток навичок стрес-менеджменту, а також упровадження медіації та процедур вирішення конфліктів із залученням психологів і кураторів. Профілактика повинна також охоплювати

правову обізнаність, що інформує курсантів про норми законодавства щодо протидії булінгу, кібербулінгу, мобінгу та дискримінації, а також про права постраждалих і відповідальність кривдників. Систематичний моніторинг соціально-психологічного клімату в навчальних групах дає змогу вчасно виявляти потенційні ризики та здійснювати необхідне втручання.

Правове регулювання протидії булінгу та кібербулінгу передбачає забезпечення доступу постраждалих до психологічної та правової допомоги, притягнення кривдників до дисциплінарної, адміністративної або кримінальної відповідальності. Поєднання правових і психологічних заходів надає можливість не лише припинити вияви насильства, а й запобігати їх повторенню, формуючи безпечне та сприятливе освітнє середовище для всіх курсантів.

У цьому контексті надзвичайно актуальним є формування у викладачів компетенцій з безпечного використання цифрових технологій, даних та інформаційних систем, а також усвідомлення значення захисту особистої та навчальної інформації. Таке поєднання правових, психологічних і технічних заходів забезпечує комплексний підхід до створення безпечного освітнього середовища (Voitovych, & Papusha, 2025).

Висновки

Здійснений аналіз психологічної безпеки курсантів у закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання дає підстави для висновку, що булінг і кібербулінг є одними з найнебезпечніших виявів порушення соціально-психологічного клімату, які негативно позначаються на розвитку професійної ідентичності, самоактуалізації та академічній успішності здобувачів вищої освіти. Ці явища вирізняються систематичністю, агресивною спрямованістю та дисбалансом сил між кривдником і жертвою, що обумовлює як психологічні, так і соціальні наслідки для всіх учасників освітнього процесу.

Дослідження засвідчило, що ключовими факторами виникнення булінгу та кібербулінгу є соціально-психологічний клімат у колективі, рівень емпатії та толерантності, недостатня культура ненасильницької взаємодії, ієрархічна структура освітнього середовища, особистісні характеристики агресора та пасивність групи. В умовах цифровізації освітнього середовища кібербулінг набуває особливої актуальності через анонімність, швидкість поширення інформації та неможливість повного контролю її розповсюдження.

Наслідки булінгу та кібербулінгу є багатомірними та охоплюють психоемоційне виснаження, депресивні й тривожні стани, психосоматичні розлади, зниження рівня академічної

успішності, самоповаги та самооцінки, соціальну ізоляцію, а в окремих випадках – формування делінквентної поведінки та суїцидальних тенденцій. Ці явища негативно впливають не лише на постраждалих, а й на кривдників, які здебільшого характеризуються порушеннями соціальної адаптації, низькою професійною самоактуалізацією та агресивною поведінкою.

Ефективну профілактику, протидію булінгу й кібербулінгу слід здійснювати комплексно, охоплюючи психологічний, правовий та освітньо-педагогічний аспекти. Серед ключових заходів виокремлено: психолого-педагогічний супровід, діагностику та консультування постраждалих, формування в курсантів навичок управління конфліктами, тренінги з розвитку емпатії та медіації.

References

- [1] Abrahams, T.O., Farayola, O.A., Kaggwa, S., Uwaoma, P.U., Hassan, A.O., & Dawodu, S.O. (2024). Cybersecurity awareness and education programs: a review of employee engagement and accountability. *Computer Science & IT Research Journal*, 5(1), 100-119. DOI: 10.51594/csitrj.v5i1.708
- [2] Bedan, V.B. (2022). The problem of cyberbullying among youth: a theoretical analysis. *Dnipro Scientific Journal of Public Administration, Psychology, and Law*, 1, 42-47. DOI: 10.51547/ppp.dp.ua/2022.1.6
- [3] Bida, O., Dutka, H., Chychuk, A., Kuchai, T., & Podolian, I. (2024). Teacher training for the organization of prevention of information violence in the educational environment. *Prospects and innovations of science*, 5(39), 59-68. DOI: 10.52058/2786-4952-2024-5(39)-59-68
- [4] Hutyria, M.O., & Kononova, M.M. (2021). Features of professional self-actualization of psychology students experiencing a crisis of professional readiness. *Psychology and personality*, 2(20), 82-92. DOI: 10.33989/2226-4078.2021.2.239959
- [5] Ivanchuk, S., & Heienko, M. (2025). Socio-psychological and legal aspects of prevention of bullying and mobbing in educational institutions. *Humanization of the educational process*, 2(108), 47-56. DOI: 10.31865/2077-1827.2(108)2025.339509
- [6] Lesyk, A., & Saprankova, K. (2023). Phenomenon of bullying as a psycho-pedagogical phenomenon of the educational process in modern school environment. *Youth and the market*, 5(213), 137-142. DOI: 10.24919/2308-4634.2023.282835
- [7] Momat, D.O. (2023). *Strategies to overcome bullying and aggression in children's groups under wartime conditions*. Kryvyi Rih: KDPU. Retrieved from <https://elibrary.kdpu.edu.ua/handle/123456789/7097>. [in Ukrainian].
- [8] Olutola, B., & Whitehouse, C. (2024). Cyberbullying among school-going adolescents: associated factors. *Journal of Adolescent and Youth Psychological Studies*, 5(11), 132-143. DOI: 10.61838/kman.jayps.5.11.16
- [9] Ostapenko, O. (2023). Bullying and mobbing (harassment) as types of violent attacks on an individual. *Bulletin of the National University "Lviv Polytechnic". Series "Legal Sciences"*, 4(40), 124-133. DOI: 10.23939/law2023.40.124
- [10] Sedykh, K.V., & Kononova, M.M. (2022). Cyberbullying prevention as a condition for self-actualization of student youth in the educational environment. *Personality psychology*, 41, 187-191. DOI: 10.32782/2663-5208.2022.41.32
- [11] Shtykh, I., & Dynys, A. (2021). Study of bullying in educational institutions: gender aspect. *Psychology: reality and prospects*, 17, 143-152. DOI: 10.35619/praprv.v1i17.249
- [12] Sobol, Ye.Yu., & Kornichenko, A.O. (2020). Bullying in the educational environment: determinants and forms. *Scientific notes of the Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University. Series "Law"*, 8, 4-9. DOI: 10.36550/2522-9230.2020.8.1
- [13] Sokurenko, V. (2023). Prevention and counteraction to bullying in Ukraine as a negative social phenomenon. *Yearbook of Ukrainian Law*, 15, 366-381. Retrieved from <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/abc6c632-35da-4e30-bf88-2d7f1ac04675/content?trackerId=c206021d33d7a015>
- [14] Ternopil'ska, V. (2024). Prevention of information violence in the educational environment of higher education institutions. *Educational horizons*, 1(58), 61-64. Retrieved from <https://journals.pnu.edu.ua/index.php/obrii/article/view/8341/8496>
- [15] Voitovych, I.S., & Papusha, V.V. (2025). Preparing future teachers in higher education institutions for prevention of information violence in the educational environment. *Academic visions*, 39, 1-14. DOI: 10.5281/zenodo.14724562

Список використаних джерел

- [1] Abrahams T. O., Farayola O. A., Kaggwa S., Uwaoma P. U., Hassan A. O., Dawodu S. O. Cybersecurity awareness and education programs: a review of employee engagement and accountability. *Computer Science & IT Research Journal*. 2024. Vol. 5. No. 1. P. 100–119. DOI: 10.51594/csitrj.v5i1.708
- [2] Бедан В. Б. Проблема кібербулінгу у молодіжному середовищі: теоретичний аналіз. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2022. № 1. С. 42–47. DOI: 10.51547/ppp.dp.ua/2022.1.6
- [3] Біда О., Дутка Г., Чичук А., Кучай Т., Подолян І. Підготовка учителів до організації профілактики інформаційного насильства в освітньому середовищі. *Перспективи та інновації науки*. 2024. № 5 (39). С. 59–68. DOI: 10.52058/2786-4952-2024-5(39)-59-68
- [4] Гутиря М. О., Кононова М. М. Особливості професійної самоактуалізації студентів-психологів, які переживають кризу фахової готовності. *Психологія і особистість*. 2021. № 2 (20). С. 82–92. DOI: 10.33989/2226-4078.2021.2.239959
- [5] Іванчук С., Геєнко М. Соціально-психологічні та правові аспекти профілактики булінгу та мобінгу в закладі освіти. *Гуманізація навчально-виховного процесу*. 2025. № 2 (108). С. 47–56. DOI: 10.31865/2077-1827.2(108)2025.339509
- [6] Лесик А., Сапранкова К. Явище булінгу як психолого-педагогічний феномен освітнього процесу сучасного шкільного середовища. *Молодь і ринок*. 2023. № 5 (213). С. 137–142. DOI: 10.24919/2308-4634.2023.282835
- [7] Момат Д. О. Стратегії подолання булінгу та агресії в дитячих групах в умовах війни. Кривий Ріг : КДПУ, 2023. 38 с. URL: <https://elibrary.kdpu.edu.ua/handle/123456789/7097>
- [8] Olutola B., Whitehouse C. Cyberbullying among school-going adolescents. What are the associated factors? *Journal of Adolescent and Youth Psychological Studies*. 2024. Vol. 5 (11). P. 132–143. DOI: 10.61838/kman.jayps.5.11.16
- [9] Остапенко О. Булінг і мобінг як різновиди насильницьких посягань на фізичну особу. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Юридичні науки»*. 2023. № 4 (40). С. 124–133. DOI: 10.23939/law2023.40.124
- [10] Седих К. В., Кононова М. М. Превенція кібербулінгу як умова самоактуалізації студентської молоді в освітньому середовищі. *Психологія особистості*. 2022. Вип. 41. С. 187–191. DOI: 10.32782/2663-5208.2022.41.32
- [11] Штих І., Динис А. Дослідження булінгу в закладах освіти: гендерний аспект. *Психологія: реальність і перспективи*. 2021. № 17. С. 143–152. DOI: 10.35619/praprv.v1i17.249
- [12] Соболев Є. Ю., Корнійченко А. О. Булінг в освітньому середовищі – детермінанти та форми. *Наукові записки Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія «Право»*. 2020. № 8. С. 4–9. DOI: 10.36550/2522-9230.2020.8.1
- [13] Sokurenko V. Prevention and Counteraction to Bullying in Ukraine as a Negative Social Phenomenon. *Yearbook of Ukrainian Law*. 2023. No. 15. P. 366–381. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/abc6c632-35da-4e30-bf88-2d7f1ac04675/content?trackerId=c206021d33d7a015>
- [14] Тернопільська В. Профілактика інформаційного насильства в освітньому середовищі закладу вищої освіти. *Освітні обрії*. 2024. № 1 (58). С. 61–64. URL: <https://journals.pnu.edu.ua/index.php/obrii/article/view/8341/8496>
- [15] Войтович І. С., Папуша В. В. Підготовка майбутніх педагогів у закладах вищої освіти до профілактики інформаційного насильства в освітньому середовищі. *Академічні візії*. 2025. Вип. 39. С. 1–14. DOI: 10.5281/zenodo.14724562

BUDANOVA Marianna

Doctor of Philosophy in Psychology, Associate Professor of the Department of Legal Psychology of the National Academy of Internal Affairs
Kyiv, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-0146-1554>;

SYMONENKO Nataliia

PhD in Law, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Criminal Law of the National Academy of Internal Affairs
Kyiv, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1048-278X>

Psychological Mechanisms of Bullying and Cyberbullying Among Cadets: Prevention and Legal Aspects

Abstract. In the context of social instability, martial law, and the digital transformation of society, the problem of bullying and cyberbullying has become particularly relevant. Aggressive behavior patterns, a decline in the psychological culture of youth, and the transformation of social norms contribute to the emergence of psychological violence in the educational environment. In closed social microsystems such as higher education institutions, particularly departmental institutions within the security and defense sector, manifestations of bullying often remain latent but significantly affect cadets' psycho-emotional state, self-esteem, and professional development. The research is based on an interdisciplinary approach that integrates psychological, sociological, pedagogical, and legal aspects. Bullying and cyberbullying are viewed not merely as interpersonal conflicts but as complex socio-psychological phenomena shaped by the collective climate, levels of empathy and emotional intelligence, the hierarchical structure of the learning environment, the personal traits of offenders, the reaction of observers, and the influence of digital technologies. Bullying and cyberbullying manifest in forms of psychological, physical, economic, and sexual violence, mobbing, discrimination, and digital pressure. Their consequences for cadets include anxiety, psychosomatic disorders, decreased learning motivation, social isolation, professional cynicism, and impaired formation of professional identity. Effective prevention requires a comprehensive approach encompassing psychological and pedagogical support, the development of emotional competence, self-regulation skills, training programs, legal awareness, and preventive measures at all levels of the educational process. Key measures include anonymous surveys, training groups, mediation, and the establishment of trusting relationships between cadets and academic staff. The legal aspect covers the analysis of national legislation and internal university regulations concerning counteraction to bullying, cyberbullying, mobbing, and discrimination, as well as mechanisms of disciplinary, administrative, and criminal response. The combination of legal and psychological measures ensures the creation of a safe educational environment, promoting the development of professional identity, self-realization, and professional competence of future specialists in the security and defense sector.

Keywords: bullying; cyberbullying; mobbing; psychological safety; higher education institution; professional self-actualization; digital environment' preventive measures.